

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

9/8-64

Hellig Trefoldigheds Kapel

KAPPEL KIRKE

GENNEM 500 ÅR

Af J. Bek Pedersen

Udgivet af Kappel Menighedsråd.

HELLIG TREFOLDIGHEDS KAPEL

KAPPEL KIRKE

gennem 500 år

AF
J. BEK PEDERSEN

UDGIVET AF
KAPPEL MENIGHEDSRÅD

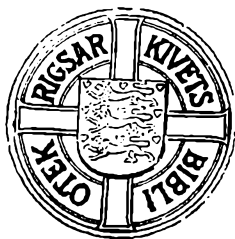
FORORD

I 500 år har vor kirke stået der. Sommer og vinter har skiftet — storme har suset om de gamle mure. Forårs og sommers blidhed har vekslet med stormenes rasen. Slægtled efter slægtled har gået her. De har fundet vejen til kirken i glæde som i sorg. Med vekslende stemmer er Guds ord blevet forkyndt. Et samlingssted og et midtpunkt har den været for sognet. Nænsomt er der værnet om den gamle kirke, så den i dag står og fortæller os om tiden der er gået, om livet som er levet og om alle de slægter, som ligger gemt i ly af dens mure. Storme har der stået om den gamle kirke, om dette fortæller Bek Pedersen i dette jubilæumsskrift. Vi er Bek Pedersen taknemmelige for dette store arbejde med at udgranske kirkens historie.

Lad mig slutte med ønsket om, at kirken må blive stående også for kommende slægter, og at også de må høre klokkernes kalden.

Vangstofte, i maj 1964.

B. Skeelbo.

Der er i Danmark over 1500 kirker, som stammer fra middelalderen. Af disse er der kun meget få, vi ved noget om; hvornår de er bygget, og hvem der har bygget dem. Dog menes det, at mange af disse kirker er bygget på den kultplads, der har været i sognene før kristendommen blev indført her i landet.

Den kirke, jeg her vil fortælle om, ved vi noget om. Vi ved, hvornår den er bygget, og hvem der har ladet den bygge. Tilmed kan der regnes med, at der ikke har været nogen trækirke forud for den bygning, vi kender i dag. Den er den yngste af alle Lollands kirker fra middelalderen. Men den har dog den anselige alder af 500 år.

Oprindelsen til Kappel kirke er at finde i den kildedyrkelse, der har været brugt af mange folkeslag før i tiden¹⁾. Fersk vand har til alle tider været efterspurgt. Det kølige kildevand, der vældede frem af jorden, uden at noget menneske havde gjort noget for at få det til at rinde, blev betragtet som en gave fra guderne. Derfor blev mange kilder betragtet som hellige. Kildens guddom blev tilbedt, og den fik sit offer, for at kildevældet ikke skulle ophøre.

En kilde på Vesternæs mark — øst for byen — er oprindelsen til Kappel kirke. Hvornår kilden er anerkendt som »helligkilde«, har man ingen oplysninger om. Der findes heller ingen sagn om, hvordan kilden er opstået. Da kilden kommer ind i historien i 1464, hedder den »Hellig Trefoldigheds Kilde«. Dengang har der været en ret betydelig valfart til kilden. Det har sikkert været Sct. Hans aften og nat, de syge har søgt helbredelse ved at bade sig i kildens vand. Der har sikkert også været kildemarked ved denne kilde, ligesom der har været det ved de fleste hellige kilder, men der findes ingen beretninger herom.

I 1464 strakte Vestenskov sogn sig fra den nuværende grænse i øst til Langelandsbæltet i vest. Den gamle Sct. Peders kirke var sognekirke for hele sognet. Dog var der et kapel på Albuen, der blev benyttet til gudstjeneste for tilrejsende købmænd, fiskere og andre folk, som kom til egnen i de måneder, det årlige sildefiskeri fandt sted ved denne kyst. Dette sildemarked gav penge til egnen. I samme tid blev sognekirken — Sct. Peders Kirke — udvidet fra en ikke særlig stor romansk kirke til den store kirke, vi kender i dag. Den fik først en anelig vestforlængelse. Dertil fik kirken våbenhus og sakristi. Til slut blev der bygget hvælvinger i hele kirken. Mærkeligt nok fik den ikke tårn.

De to landsbyer Vesternæs og Knubbeløkke var hver for sig et kongeligt birk. Det vil sige, det var to enheder i kongens regnskab. Disse byer var ikke underlagt nogen af kongens gårde. De blev tit brugt af

de regerende konger til at pantsætte for lån, kongerne måtte optage, når de var i pengevanskeligheder.

Engang kort før 1464 var der opført et lille kapel noget vest for Hellig Trefoldigheds kilde. Hvem der har opført det, vides ikke. Man kender intet til dets oprettelse. Et sagn på egnen fortæller, at det var meningen at opføre kapellet i Vesternæs by. Der blev materialerne til byggeriet samlet, men hver nat blev disse af usynlige magter ført til den plads, hvor kirken nu står.²⁾

Oprindeligt har det sikkert været meningen, at syge folk, der søgte helbredelse ved kilden, kunne holde andagt i kapellet. Det er nævnt, at det var munkene fra Halsted Kloster, der byggede det første kapel.³⁾ Dette er dog tvivlsomt, da der lige ved Halsted Kloster lå både Mahøjs kilde og Helene kilde, der begge blev regnet for at være hellige. Det er derfor usandsynligt, at de også ville bygge ved en kilde, der lå så langt fra klosteret.

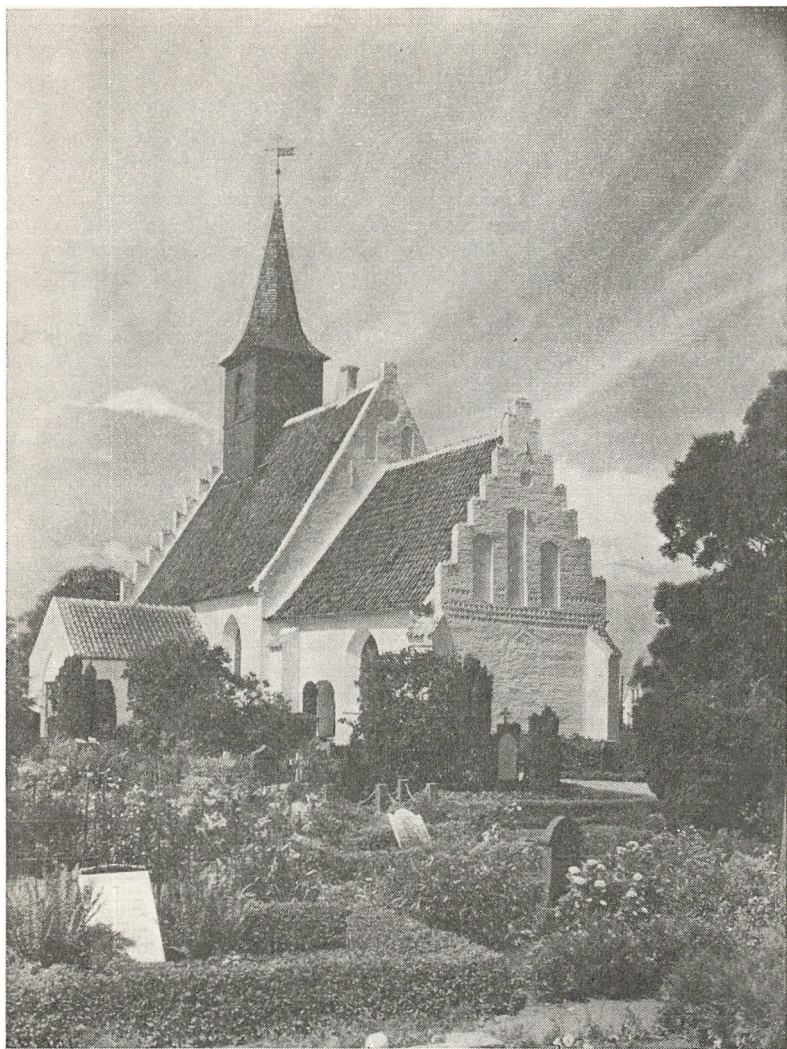
Kapellet er opført i den tid, hvor den gotiske stil var den rådende. Det vil sige den stilart, der benyttede den spidse bue over døre og vinduer. Gavlene blev forsynet med højblændinger og afsluttedes med kamtakker.

Det første lille kapel er den nuværende kirkes kor. Den mærkelige grundplan står mellem romansk og gotisk. Den måler 6,2 m udvendigt ved østgavlen mod 9,0 m ved vestgavlen. Hele længden er 9,0 m. Fundamenterne er kampesten, og murene er bygget af røde munkesten i romansk skifte. Murene er »kassemur«. Det vil sige, at kun det udvendige og indvendige er munkesten. Det mellemliggende er udfyldt med sankesten, murbrokker og kalkmørtel.

Om stenene er brændt på stedet eller de er købt andet sted, vides ikke. I dette kapels vestgavl findes der fire munkesten med såkaldt »teglstrygermærker«. Det ene mærke er en cirkelformet ring 3,1 cm i diameter. Dette står 6 gange i én sten. I 2 sten står det én gang. Det andet er nærmest rektangulært 2,5×1,5 cm med riflet bund. Dette står 5 gange i én sten. Blandt de kampesten, der er anvendt som grundsten, er en »ligger« til en af oldtidens skubbekværne. Denne sten ses nu inde i kirken under prædikestolen.

Det har ikke været nogen stor kunstner, der har stået for opførelsen af kapellet. I slutningen af den periode, hvor stilarten blev benyttet, er det som om denne er stærkt udvandet. Den lollandske murstens-teknik, der før havde sat sig så stolte mindesmærker, var næsten helt glemt. I østgavlen har der været et gotisk vindue. Dette er nu tilmuret. Gavlen har som pynt over vinduet fået tre savskifter. Derover er anbragt tre højblændinger. Disse er typiske for den gotiske stil, men disse tre er afsluttet med rundbuer for oven. Allerøverst sidder en cirkelblænding. Til slut er gavlen afsluttet af 13 kamtakker, som er dækket med munketegl. Dette er den ældste form vi har for tagsten.

Trods det, at kapellet var lille, har der været tænkt på at overhvalve det. Det kan ses af, at kapellet blev forsynet med stræbepiller ved hjørnerne.

Kappel kirke set fra sydøst. (Nationalmuseet foto)

Det mærkelige ved bygningen er, at de tre højblændinger er anbragt så usædvanlig usymmetrisk på gavlen. De andre ornamenten er symmetrisk anbragt.

Dette kapel var forsynet med en indgangsdør i sydsiden, den nuværende præstedør, denne dør er rundbuet. Både nord- og sydsiden har haft hver et enkelt vindue, som nu er tilmuret. De har vistnok begge været rundbuet. Som det fremgår heraf, har det ikke været noget stilrent bygningsværk, der var opført. Af form og byggemetode anslås kapellet til at være bygget ca. 1450.

I året 1464 trådte kapellet ind i historiens lys. Der findes afskrift af et kongebrev fra dette år. Dette og flere andre breve, der senere nævnes, er afskrevet af kapellan i Nakskov (1731—35) og senere sognepræst i Utterslev (1735—49) Povl Rogert. Disse breve findes på det kongelige bibliotek i »Samlinger til Halsted Amts historie«. Brevene er også trykt i Kirkehistoriske Samlinger 3. række, bind VI.

Brevet lyder: *Vi Christiern med Guds Naade Danmarks, Sverigs, Norges, Venders og Goters Konge, Hertug i Slesvig, Greve i Holsten, Stormarn, Oldenborg og Delmhorst*, hilser Eder, vores elskelige Bønder og menige Sognefolk i Vestenskov Sogn, kjærligen med Gud og vor Naade.

Kjære Venner, som vi eder tilforn tilskrevet haver, at I ej skulle opbygge »den Kappel«, som I nu i eders Sogn begyndt haver, førend vi igen i Landet kommer, da haver vi nu naadelig undt og tilladt, at I maa forskrevne Kappel fremdeles opbygge og fuldkomme, som I nu have, med saadan Skjel og Vilkaar, at det ej skal være eller komme eders rette Sognekirke i Vestenskov eller eders rette Sognepræst, som der nu er, eller her efter kommendes vorder, til nogen skade eller Forfang i nogen Maade, og at I dog søge forskrevne eders rette sognekirke og der anamme eders Sacrament og anden Redsle, som eders Sognepræst eder af rette bør at gjøre og hertil af Arilds Tid gjort haver. Og om I derudover vil have nogen Messer eller anden besynderlig Tjeneste i forskrevne Kappel, at I haver det med eders Sognepræsts fulde Ja og Minde, og ej anderledes. Og ville vi, at I gjøre og give Hr. Claus Paffue, eders Sognepræst, vor elskelige Kappelan, der god Forvaring fore med eders brev og Indsegl, at disse forskrevne Stykker og Vilkaar saa fuldkommelig blive og ubrødeligen holdes skulle i alle Maade, som forskrevet staar; den vi ej ville eller maa nogenlunde tilstede Kirkens Rettighed og Frihed at formindske eller forkrenke i nogen Maade, forbyndes eder og alle andre i hvo de helst ere, her udi noget at gjøre eller bekymre sig her med anderledes, end som før er rørt, under vor hyldest og Naade.

Datum in castro nostro Hafn. die b. Jacobi apostoli. MCDLXIII. (25. juli 1464).

Brevet er fra Christian d. I. Det kan forstås af dette brev, at bønderne i Vesternæs og Knubbeløkke har sendt et brev til kongen med en bøn om, at de måtte opbygge »den Kappel«. Det må forstås således, at de ville udbygge det kapel, der var bygget. Kongen har svaret tilbage til Vestenskov sogn, at når han kom til Lolland, ville han se på sagerne. Disse breve er ikke bevaret. Det var af gode grunde trukket ud med det besøg. Christian d. I. bar sine titler med rette. Han var konge over de lande, der nævnes. Han havde dog stort besvær med at styre disse lande. I nævnte år havde han store vanskeligheder i Sverige. De bønder, der ville udvide det lille kapel, havde mistet tålmodigheden og havde begyndt at bygge uden kongelig tilladelse. De havde måske regnet med, at kongen var så optaget andre steder, at han ikke tog sig af, hvad man lavede i Vesternæs. Det var dog kommet kongen for øre, og i nævnte brev gav han sin tilladelse til, at byggeriet måtte fortsætte.

Trods det, at brevet var stilet til »vore elskelige bønder og menige sognemænd i Vesenskov sogn« var det sikkert bønderne i Vesternæs og Knubbeløkke, der var de byggelystne.

Byggelysten kan være kommet af en virkelig religiøs trang. Den kan også være kommet af, at Hellig Trefoldigheds kilde ville få større besøg, når den fik et værdigt kapel. Jeg ved ikke, hvor langt sådanne bønders kendskab til andre egne af landet strakte, men i tiden forud for nævnte byggeri var der bygget flere store og rige kirker, der havde fået deres penge fra hellige kilder. En helt tredje årsag til byggeriet kunne være, at bønderne i de nævnte byer ville have deres egen sognekirke. De havde da ment, at byerne var store nok til et sogn. Det var tilmed i en tid, hvor der kom penge til egnen fra sildemarkedet på Albuen.

Hvad der var årsag til byggeriet kendes altså ikke, men det var en stor opgave, disse bønder påtog sig. De fik ingen lettelse i deres ydelser til sognekirken eller sognepræsten. De måtte selv tage hele udgiften til byggeriet, men de fik ikke brugsret over kapellet. Sognepræsten skulle godkende, hvornår der skulle være messe, og hvem der skulle holde denne.

Grundplanen ved tilbygningen blev 10 m bred, altså 1 m bredere end kapellets vestgavl. Tilmed blev bygningen også højere end det kapel, der stod i forvejen. Dette forstærkede det »romanske« præg, som denne gotiske bygning fik. De gotiske kirker har normalt et kor, der er lige så højt og bredt som skibet.

Bygningen, der blev opført, var ganske enkel og uden nævneværdig pryd. Der var efter tidens skik indgang for mændene på sydsiden, og for kvinderne på nordsiden. Og som skikken var, blev mændenes indgang lidt finere end kvindernes. Det var vel på grund af, at det var mændene, der byggede. Murene er 5,25 høje til gesimsen, hvorimod korets vægge er 3,7 m høje. Ved skibets vestlige ende og i vestgavlen er der brugt kampesten, noget uregelmæssigt, helt op til en højde af 1,25 m.

Medens byggeriet stod på, var der klaget til kongen over byggeriet. Denne klage kan sikkert ikke være fra andre end sognepræsten i Vestenskov. Dette kapel ville give ham større arbejde, men sikkert ikke større fortjeneste. Klagen kendes ikke, men svaret er bevaret i afskrift.

Kongen havde stadig nok med at passe sagerne i Sverige, så han overlod denne sag til dronning Dortha. I 1465 var hun i Sandby, og derfra udstedte hun et brev til beboerne i Vestenskov sogn. Af brevet fremgår det, at der var klaget til konge og rigsråd over, at beboerne forsmåede deres sognekirke og ikke gav præsten sin »rettighed«. Dernæst blev det pålagt beboerne ikke at gøre kapellet større og ikke bygge noget tårn til kapellet. Det pålagdes endvidere beboerne at hente deres sakramente i deres sognekirke. Der indskræpedes endvidere, at det var sognepræsten, der bestemte, når der skulle være messe i kapellet.

Kappel kirke. Vestgavlen. (B. Christensen foto)

Da det altså var blevet bestemt, at der ikke måtte bygges tårn, var det som om bygmesteren samlede al sin kærlighed om vestgavlen. I højde med murenes gesimser er der først tre savskifter med almindelige skifter imellem. Derover er der ni højblændinger. Dernæst er der syv korsblændinger og igen derover tretten smalle højblændinger. Til sidst blev gavlen afsluttet med 19 kamtakker. Gavlen støttes ved hjørnerne

af to piller. Både piller og kamtakker er dækket med munketeg. Tagene er dækket med vingetegl.

Østgavlen blev forsynet med to højblændinger og en cirkelblænding. Der har også været en rundbuet glug, der nu er tilmuret.

Med dette var arbejdet sluttet. Der kendes ingen årstal for dette. Murene stod fra begyndelsen med deres naturlige røde farve. Først senere er væggene blevet kalket hvide.

Kirken havde fra sin første tid det murede alter, der endnu står. Nu er det bare dækket af et alterpanel af træ. Der er intet tilbage af kirkens første inventar, og der er ingen, der ved, hvordan det har set ud. Der har været et hovedalter og måske nogle sidealtre, nogle bedeskamler og måske et lektorium, hvorfra dagens lektie blev læst, når der blev holdt messe.

Der er sikkert ikke gået mange år, før der blev bygget en mur omkring kapellet. Kirkegårdsmuren mod sydvest er den oprindelige fra middelalderen. Det afrundede hjørne mod sydvest antyder måske, at kørevejen dengang gik denne vej om kapellet. Det var meget fint med en mur dengang. På den tid var mange lollandske kirker hegnet med tjørn.

Da kapellet var færdigt og indviet, var spørgsmålet, hvordan det gik med at overholde de påbud, kongen havde givet. Det forstår man lidt af, når man læser de næste breve, der er bevaret.

Lolland-Falster hørte dengang under Fyns stift. Dette var landets største og rigeste stift. Biskoppen havde i 1481 taget ophold på sin borg Aalevad i Gosted sogn, Musse herred. Her havde sognepræsten fra Vestenskov indfundet sig med de to breve, der tidligere er omtalt, og klaget sin nød for biskoppen. Man kan forstå, der har været stridigheder med bønderne i de to kongelige birker.

Biskoppen udstedte et brev til »alle sognefolk, der bo og bygge i Vestenskov sogn«. Han henviste heri til de to tidligere breve og henviste endvidere til, at det nye kapel ikke måtte skade hverken sognekirke, sognepræst eller sognedegn. Beboerne formanedes til at søge sognekirken både ved gudstjenesten, sakramenterne, dåb og jordefærd. Endvidere får de at vide, at hvis de ønsker messe i deres kapel, skal det være med sognepræstens tilladelse og for betaling til denne. Hvis beboerne ikke retter sig efter dette, bliver de truet med kirkens dom. Denne ordning var helt til fordel for sognepræsten.

Da der i brevet er tale om jordefærd, så har muren om kapellet sikkert været bygget. Da der også er tale om dåb, har døbefonten også været anskaffet på denne tid. Det mærkelige ved denne font er, at den er ca. 200 år ældre end kapellet. Den betegnes af kendere som værende romansk og af den sydfynske type.⁴⁾ Det vil sige, at den har stået i en anden kirke. Denne kirke har sikkert fået en nyere og mere moderne font. Den gamle er så solgt til kapellet.

Dengang og langt op i tiden efter havde døbefonten sin plads lige inden for kvindernes indgang eller, når det skulle være fint, i et særligt kapel. Det udøbte barn blev betragtet som besat af en ond ånd,

og derfor måtte det ikke føres op i kirken, før denne var uddrevet.⁵⁾ Dåben foregik ved, at det nyfødte barn blev dypet nøgen ned i fontens vand. Når så både vandet og kapellet eller kirken var kold, kan man forstå, at nogen mente, det var farligere for et barn at blive »kristnet« end at udelade dette.

I 1481 døde Christian d. I., og hans søn Hans blev konge. Der gik nogle år, hvor der ikke hørtes noget til stridigheder om kapellet, men de har været der alligevel. Både den konge, der havde udstedt det første brev, og den sognepræst, der kendte dette, var døde. Derfor må det antages, at bønderne i Vesternæs og Knubbeløkke kæmpede for at få deres kapel gjort til annekskirke til Vestenskov. I 1494 indfandt den nye sognepræst sig hos kong Hans på Københavns slot og klagede sin nød. Præsten havde de gamle breve med. Kong Hans gav et stadfæstelsesbrev, der gik ud på, at alt skal være, som det tidligere har været. Det blev udtrykkelig fremhævet, at man ikke måtte gøre sognekirke ud af kapellet. Deraf kan det ses, at der var ønsker fremme om at få deres egen præst. Atter en sejr for sognepræsten.

I 1508 kom Jens Andersen med tilnavn Beldenak på Fyns bispestol. På den tid var bispestolene for det meste besat med sønner af adelsløgterne. Derfor er det mærkeligt, at Jens Andersen fik det største og rigeste stift i Danmark, da han var søn af en landsbyskomager på Viborg-egnen. Han var tilmed en stor juridisk begavelse. Derfor blev han brugt af Danmarks konger til vanskelige forhandlinger i udlandet. Det påførte ham megen modgang i årenes løb, når kongerne ikke fik deres vilje gennemført.

I 1508, Sct. Dienys dag (9. oktober), opholdt bispens sig på sin gård i Sjørup på Fyn. Her indfandt sognepræsten, der dengang hed Oluf Henningsen, sig med tre mænd fra Vestenskov sogn for at få bekræftet et forlig, som sognepræsten havde indgået med beboerne i Vesternæs og Knubbeløkke birker.

De førnævnte breve var medbragte, så bispens kendte dem. Forliget gik ud på, at beboerne i de to birker svarede sognepræsten 20 danske mark pendinge og sognedegnen 10 danske mark pendinge årligt. Derfor skulle sognepræsten sørge for, at der blev holdt messe om søndagen. Desuden skulle beboerne i de to birker yde det sædvanlige til sognekirken, sognepræsten og sognedegnen i Vestenskov. De beboere, som ikke opfyldte denne pagt, måtte sognepræsten udelukke fra sognekirken og kapellet. De tre mænd, der beseglede nævnte brev var: Niels Ibsen, Christopher Pedersen og Jens Olsen. De kunne alle tre skrive deres eget navn. Der står, at Jens Olsen var fra Vestenskov. De to andre er sikker fra Vesternæs og Knubbeløkke.

Hvor megen købekraft, der var i en dansk mark pendinge kan jeg ikke oplyse. Det har sikkert været det meste af lønnen til en kapellan og en medhjælper til degnen.

Det var dog en fremgang herpå, at kapellet blev anerkendt som sognekirke, men havde de gode bønder vidst, hvor lang tid der var

tilbage, før dette blev til virkelighed, havde de sikkert ikke underskrevet brevet.

Der gik nu en årrække, hvor der ikke foreligger konge- eller bispebreve om kapellet. Det kan tyde på, at der ikke var nogen stridigheder mellem sognepræsten og beboerne i de to birker.

For Danmark var det derimod en meget urolig tid. Efter kong Hans' død blev hans søn Christian d. 2. konge. Efter ti års regeringstid blev han fordrevet fra landet af Danmarks stormænd i 1523. Kong Hans' broder blev konge under navnet Frederik d. 1. I denne tid gik den lutherske lære stærkt frem i landet og kirkereformationen begyndte.

Frederik d. 1. regerede landet i en brydningstid. Luthers lære trængte frem hos borgerne i købstæderne. Disse ønskede den fordrevne konge tilbage. Derfor var der en stadig krigstrussel. Kongen ønskede at bevare freden, men måtte ruste sig til krig.

Han udstedte en forordning, der gik ud på, at de landsbykirker, der havde mere end én klokke, skulle aflevere de overskydende. Disse skulle bruges til at støbe kanoner af. Om det var første gang, der blev gået så hårdt frem, ved jeg ikke, men det blev ikke sidste gang, kongerne gik den vej. De kirker, der ville bevare deres klokker, kunne købe dem af kongen.

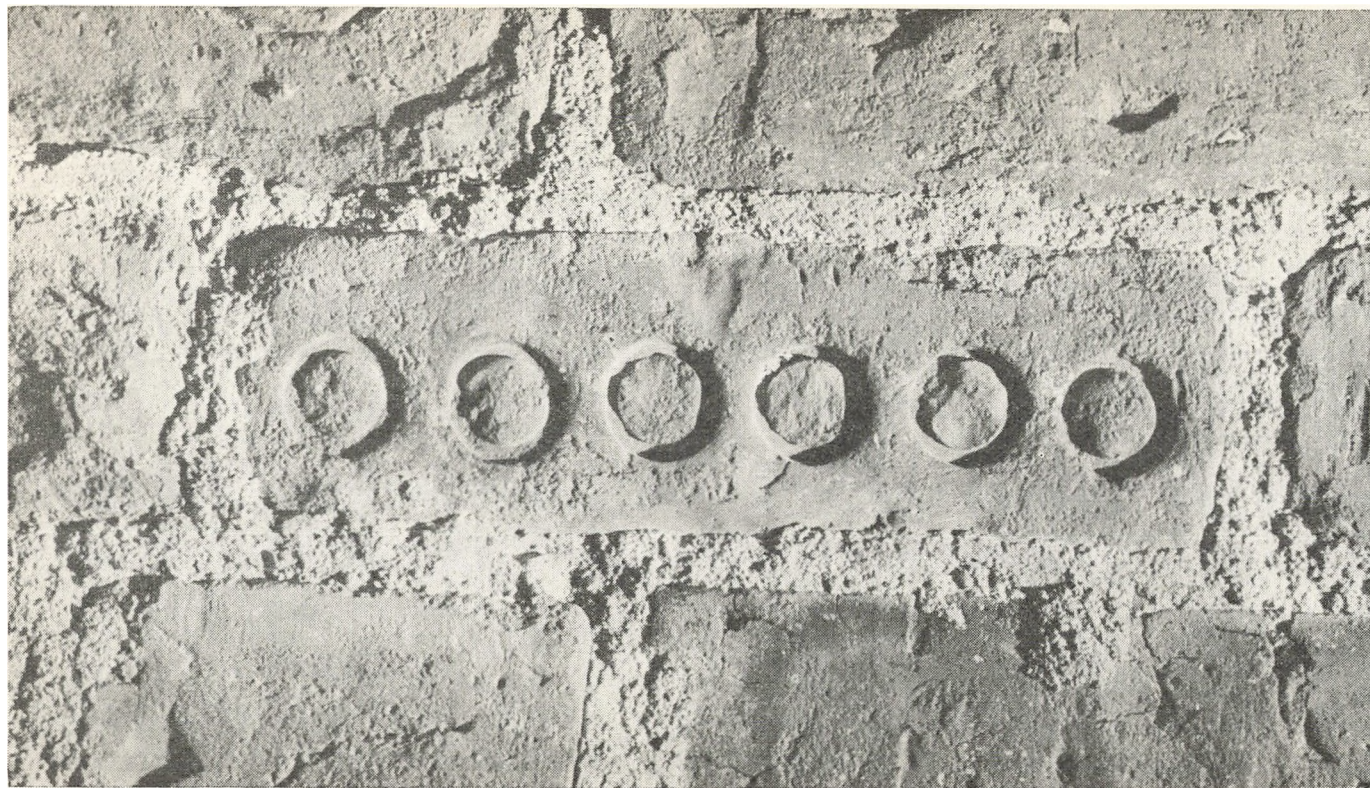
Der findes regnskab for, hvad der blev afleveret af klokker i 1528. Fra Hellig Trefoldigheds Kapel blev der afleveret en klokke på et halvt skippund (80 kg). Det var den mindste klokke, der blev afleveret fra Sønderherreds kirker. Deraf kan man se, at der var sørget godt for kapellet. Det havde to klokker, og det var hegnet med mur.

Da Frederik d. 1. døde i 1533, var der uenighed om, hvem der skulle være landets konge. Adelsmændene ønskede kongens ældste søn, hertug Christian. Bisperne ønskede kongens yngste søn, hertug Hans. Borgere og bønder ønskede den fordrevne kong Christian d. 2. tilbage. Dertil kom, at Hansastæderne og Nederlandene stredes om handelsprivilegierne i Norden. Endelig var der kamp mellem den katolske og den lutherske kirke. Alt dette bevirkede, at vi fik den ulykkelige borgerkrig, der kaldes Grevens Fejde (1534—36).

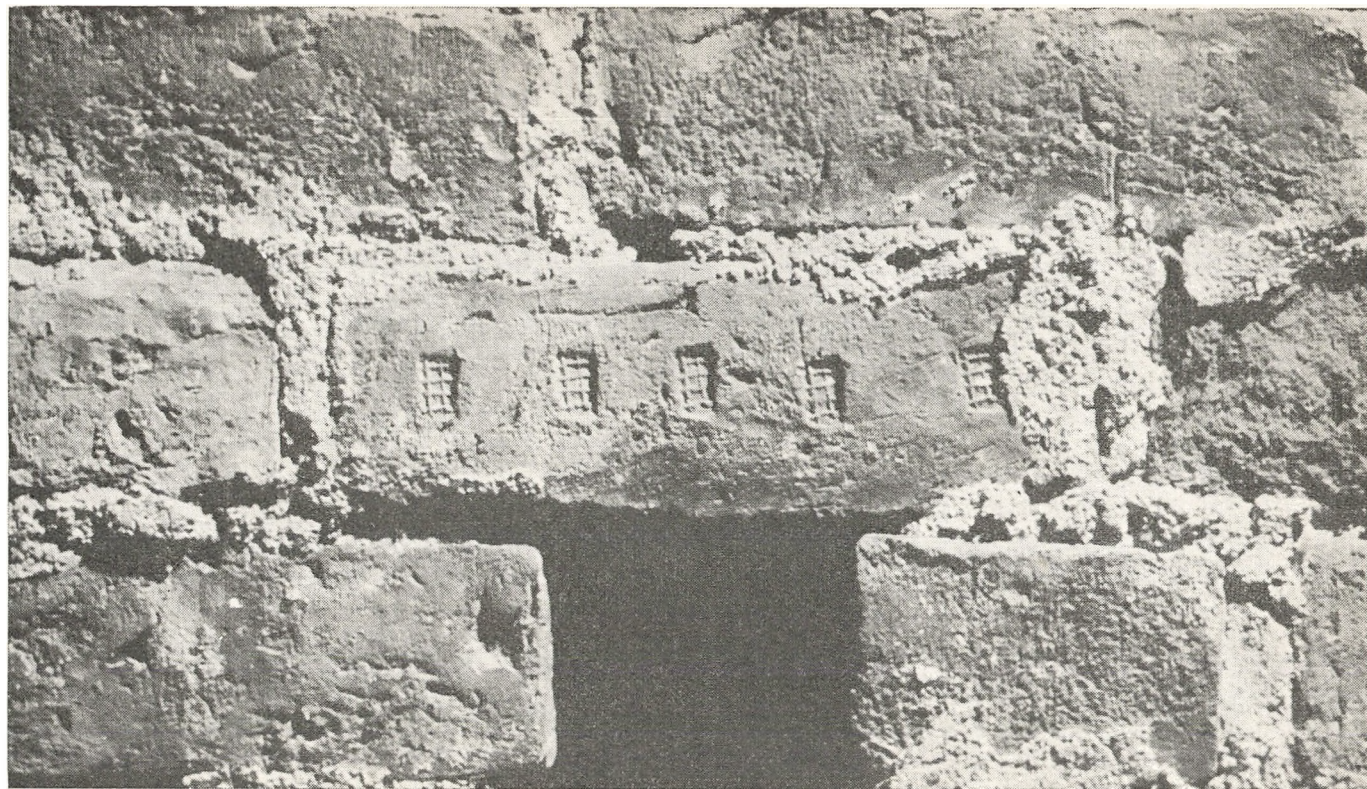
Resultatet af krigen blev, at den nyvalgte kong Christian d. 3. tilkæmpede sig magten ved hjælp af Daniel Rantzaus ryttere. Da krigen sluttede og kongen manglede penge til at afregne de udenlandske ryttere med, greb han til mindre pæne midler. Trods tidligere afgivne løfter fængslede han de katolske bisper og indførte kirkereformationen med magt. Kongen tog da klostrenes og kirkernes kostbarheder og betalte sin krigsgæld dermed.

Hansestædernes handelsmonopol var da for stedse brudt her i landet. Det var Hansestæderne, der havde organiseret sildemarkederne i Norden. Da disse nu var borte, var der ingen til at handle med de sild, der blev fanget. Derved faldt denne indtægt helt bort. Dette har Vestenskov sogn mærket.

Reformationen bevirkede blandt andet, at der nu skulle prædikes på dansk i kirkerne. Derfor blev prædikestole nødvendige. Dernæst fik

Kappel kirke. Teglstrygermærker. (B. Christensen foto)

Kappel kirke. Teglstrygermærker. (B. Christensen foto)

kirkegængerne stole at sidde på, når de skulle høre på prædiken. Med dåben skete der også forandring. Fra at det nyfødte barn blev dyppet i vandet, gik man over til, at der kun blev hældt vand på barnets hoved. Hvornår denne forandring fandt sted, kan ikke siges bestemt. I Thorslunde kirke ved Roskilde er der en alterbordsforside, der viser den lutherske gudstjeneste.⁶⁾ Her vises dåben ved, at barnet får vandet hældt på hovedet. Dette er malet i 1561. På Landet Kirkes altertavle (Lollands Sønder Herred) er der også malet en dåbsscene. Her døber præsten det nøgne barn ved at dyppe det i fonten. Dette er malet 1582.⁷⁾ Derfor kan man diskutere, hvornår den nye skik er indført. Da der ikke var brug for så meget vand til dåben, blev det almindeligt at indsætte et dåbsfad i fonten. Det dåbsfad, der kom i brug i kapellet, er af sydtysk arbejde fra omkring 1575. Man ved ikke noget om, hvornår det er anskaffet.

Ved nadverens uddeling skulle hele menigheden drikke af kalken. Derfor fik kirkerne større alterkalke på denne tid.

Ved reformationen skred gejstligheden stærkt ind imod kildedyrkelsen. Dette blev mere regnet til den katolske surdej og overtro. Almuen blev dog troligt ved med at søge lægedom, hvor deres forfædre havde søgt den. Derfor blev folk ved med at valfarte til de hellige kilder.

I 1570 var det igen galt med kapellet. En eller flere personer havde klaget til kongen over kapellet. Hvem klageren var, kan ikke oplyses, men at klagen har været alvorlig, kan forstås af kongens brev.

Brevet er stilet til Albert Oxe, kongens lensmand på Aalholm slot. Det går ud på, at kongen har bragt i erfaring, at der drives afgudsdyrkelse ved kilden og i kapellet. Derfor befaler kongen, at Albert Oxe skal lade kilden fylde og kapellet rive ned. Brevet er skrevet på Frederiksborg slot 20. august 1570.

En af kongens opgaver var at værne om den rene lutherske lære. Det med at rive kapeller og kirker ned var ikke ualmindeligt i de tider. Kirkerne var ved reformationen blevet berøvet meget af deres gods. Ved at rive nogle kirker ned og bruge materialerne af disse til at reparere andre med, blev der sparet penge.

Det gik imidlertid ikke så galt, som kongens befaling lod formode. Der har sikkert været nogle af beboerne, der har bedt godt for kapellet på et højere sted. Om det har været hos en af lensmændene, eller det har været hos kongen selv, er der ingen, der ved, for der foreligger ikke noget skriftligt derom. Sagen er, at det sidstnævnte brev må være tilbagekaldt, for kapellet står endnu.

I geheimearkivet ligger der et udkast til et brev, skrevet i 1571. Selve brevet er sikkert også kommet i de rette hænder, selv om der ikke kendes nogen afskrift af udkastet. Af dette udkast kan man forstå, at det forrige brev er tilbagekaldt.

Brevet er stilet til Erik Rud udi Ravnsborg len. Dette brev er også fra Frederik d. 2. Det går ud på, at kongen har bragt i erfaring, at degnen i Vestenskov kapel ingen degnebol eller våning havde at bo i. Derfor fik lensmanden besked om, at han skulle lade degnen få så

meget af kirkens jord, at han kunne bygge sig et degnebol. Dette brev er skrevet på Nykøbing slot 19. november 1571.

Med dette brev blev kapellet anerkendt. Det er næsten komisk at se, hvor meget kongens vilje blev forandret i løbet af femten måneder.

Ved reformationen blev den gamle titel af biskop afskaffet. De mænd, der skulle styre dem, fik titel af superintendent. De havde ikke nær så store indtægter, som de katolske biskopper havde haft. De stod også under landets konge, hvad de katolske biskopper ikke gjorde. Det var nu landets konge, der udnævnte kirkernes overhoveder. Superintendenterne blev vistnok i daglig tale kaldt bisper, og i tidens løb fik kirkelederne den gamle titel igen. Fra 1588 til 1606 sad der på Odense bispestol en lærd biskop ved navn Jacob Madsen. Fra hans hånd foreligger der en håndskrevet visitatsbog over de fynske kirker. I hele det øvrige stift er kun noteret kirkernes navne. Under »Laaland Synderherred« nævnes: Westenskouff — Westernæs Capelle (også kaldet Hellig Trefoldigheds Capelle).⁸⁾

I samme visitatsbog kan man også se, hvordan det var gået med valfartskapellerne i landet. Det ses af følgende notits: Sct. Anna Capel i Lørup muret. Claus Huietfeld brugt det til sit hø.⁹⁾ Dette kapel blev nedrevet 1610.

I biskop Madsens sidste leveår kom der en sognepræst til Vestenskov, der havde en ualmindelig livsførelse bag sig. Han hed Jordan Hansen Pfreundt. Han var født i København i 1557. Hans første præstekald var i Skåne. Herfra blev han afsat 1592, fordi han fra prædikestolen havde brugt stærke skældsord mod sine uvenner. Året efter blev han skibspræst i flåden. Præsten havde dog sin ærgerrighed og arbejdskraft i behold. Under disse forhold oversatte han et opbyggeligt tysk skrift med den noget mærkelige titel: Christlige og Ærekiære Jomfruers oc Tuctige Møøers Lysthawe oc Urtegaard. Skreffuet aff Jordan Hansen Pfreundt, Hafnensi (København) 1601. Denne titel blev af senere forfattere misforstået, så disse har betegnet den gode præstemand som »en god gartner«.¹⁰⁾

Præsten fik ved kong Christians hjælp Vestenskov sognekald. Christian d. 4.s brev til biskop Madsen om denne sag er bevaret i afskrift.

I denne præsts tid blev der igen røre om Hellig Trefoldigheds kapel. Præsten var så klog, at han selv tilbyder bønderne i de to birker et forlig. Dette forlig er nedtegnet i et brev, der ligeledes er bevaret i afskrift. Præsten fik Rasmus Madsen, sognefoged over Knubbeløkke fjerdingsskifte, Hans Stenkelsen, foged over Vesternæs fjerdingsskifte, Knud Lauritsen i Sjunkeby og Rasmus Povlsen i Vesternæs, kirkeværger til Hellig Trefoldigheds kapel, til at besegle forliget. Det er læst på kirkestævne den anden søndag i advent 1604.

Det forlig gik ud på, at sognepræsten for fremtiden holdt tjeneste i kapellet juledag. Beboerne i de to birker havde ikke tidligere været flittige til at komme til gudstjeneste i sognekirken i Vestenskov juledag. De havde undskyldt sig med, at »vejene var onde og dagen var kort«. De måtte dog forpligte sig til ikke at afkorte deres ydelser til sogne-

præst, sogneegn eller deres sognekirke. De andre højhellige dage skulle de møde i deres sognekirke.

Det hele kan også ses fra et andet og mere materialistisk synspunkt. På de tre højhellige dage fik præst og degn deres højtidsoffer. Dette udgjorde en væsentlig del af deres kontante løn. Når folk udeblev fra kirken, blev dette offer så meget mindre. Det højtidsoffer, der faldt i kapellet, skulle præsten dele med sin kapellan.

Denne gang var det altså præsten, der viste sig imødekommende over for den del af menigheden, der kom i kapellet. Det var atter et skridt mod at få kapellet anerkendt som sognekirke.

Freden varede så kort. Jordan Hansen Pfreundt døde 1607. Den mand, kongen ville have udnævnt som sognepræst, ville biskoppen ikke anerkende. Først 1609 blev Jørgen Jensen udnævnt som sognepræst. Han måtte dog først gå ind på at ægte forgængerens enke.¹¹⁾ Det var dengang den almindeligste måde at forsørge præsteenker på.

Den nye sognepræst var ikke så smidig som sin forfænger. Han ville ikke anerkende forliget om at holde tjeneste i kapellet juledag. Bølgene har sikkert gået højt, og situationen var meget tilspidset. Bønderne klagede til sidst til kongen. Det kan forstås af klagen til kongen, at der flere gange havde været klaget til bispem i Odense, men han havde afvist klagen.

Beboerne fremstiller sig som »Vi, Eders fattige bønder udi Vesternæs og Knubbeløkke sogn«. Kapellet betegnes som »Hellig Trefoldigheds kirke«. Begge dele var jo overdrevet, men det var sikkert, hvad beboerne ønskede, det skulle være! Klagen gik ud på, at præsten nægtede beboerne tjeneste på »de trende principalske fester, som er Jule- Paaske og Pinsedag«. De henviste til, at sognepræsten har kapellan; men sognepræsten ville ikke dele højtidsofferet med kapellanen. Det var altså præstens gerrighed, der var skyld i, at der ikke blev holdt tjeneste i kapellet på de tre højtidsdage. De skriver selv, at de var 147 bønder til at ofre til præsten. I dette tal havde de sikkert medregnet deres tjenestefolk.

Brevet sluttede med at bede kongen om at udnævne dem en sognepræst til det halve sogn. De mente nok, at de kunne holde ham i alle måder, som det sig bør.

Brevet var ikke dateret, men af kongens gensvar angives tiden til marts 1617. Bispem i Odense, der ikke ville tage sig af bøndernes klage, var sikkert af sognepræsten blevet informeret om de gamle konge- og bispebreve, der tidligere er omtalt. Bispem har ikke kunnet se, at tiden og udviklingen helt var løbet fra disse breve, og derfor stod han helt på sognepræstens parti.

De gode bønder, der overbragte klagen til kongen, fik tilsyneladende ham til at se med velvilje på deres sag. De fik et brev fra kongen, som de skulle overlevere til biskoppen i Odense. Denne var på den tid dr. Hans Michelsen.

Brevets indhold gik ud på, at bispnen skulle granske sagen og have flittigt indseende med, at der blev kirketjeneste i Hellig Trefoldigheds annekskirke.

De gode sendemænd har sikkert kendt kongens svar. De har benyttet lejligheden og har over for biskoppen anført en meget mere omfattende klage over deres sognepræst. De har givet sig god tid. Det brev, kongen gav de to mænd med tilbage, var dateret den 23. marts. Brevet blev først afleveret i Odense den 7. april. Dog har den vidtløftige klage sikkert været omhyggeligt forberedt, før sendemændene kom hjem fra deres tur til kongen. De to mænd, der overbragte klagen til biskoppen, var Rasmus Pedersen og Jeppe Hansen. Den sidste boende på Langø).

Klagen går ud på, at sognepræsten, siden den ny reses (lov) var udkommet, tog en tønde byg som almissekorn af hver mand i det halve sogn. Det andet halve sogn giver derimod hver en præstemad, der straks derefter hver søndag uddeles til de fattige. Bønderne henviste til, at der i kongens reses i det femte kapitel stod, at sognepræsten alene skal lade sig nøje med sit offer og tiende. Derfor turde de gode bønder ikke give præsten, hvad han forlangte, fordi de troede, at det var ulovligt. De anførte endvidere, at præsten, når han ikke fik, hvad han krævede, uden delemål (retsfølgning) tog på bøndernes flager (stænger), både med korn og halm. Fandt præsten ikke noget på stængerne, tog han korn på lofterne. Tilmed havde præsten pantet bønderne uden retsfølgning for de bøder, de var blevet skyldige, ja, han tog endda tredobbelt pant.

Dernæst bad bønderne om, at der måtte holdes tjeneste i Hellig Trefoldigheds kirke (de kalder det ikke kapel) på de tre højtider som er jule-, påske- og pinsedag. Der henvistes til, at vejen var lang, og de tit skulle rejse både til vands og til lands for at komme til det andet sogn. Dette kunne være livsfarligt for de spæde børn.

Til sidst spurgte bønderne, om det er lovligt at give præsten det, som kaldtes påskerente, som er æg og brød. Ligeledes med korsemad, som er brød og fisk. Ligeledes med det som kaldes michelmissemad, som er børsteflask, en halv gås og nogle brød. Det var efter bøndernes mening ulovligt (af bønderne), hvis de gav præsten dette. Hvis det var lovligt, ville de gerne give præsten, hvad han krævede.

Biskoppen påtegnede brevet: Dette er mig leveret den 7. april 1617.

Det ville være interessant at vide, hvem der havde skrevet denne vidtløftige klage for bønderne. De har sikkert ikke selv været så skriftkloge, at de kunne gøre det selv. Det bliver sikkert aldrig oplyst. De var ikke bange for at gå lidt uden for sandhedens grænse. De kalder kapellet kirke, og de betegner Vestenskov som »det andet sogn«.

Det fremgår tydeligt af klagen, at der har været en særdeles bitter strid mellem præsten og bønderne. Da den gode hr. Jørgen nægtede at holde julegudstjeneste i kapellet, har bønderne nægtet præsten naturalieydelseerne. Derfor har præsten pantet hos bønderne. Forholdene havde udviklet sig i den retning, at der måtte en afklaring til.

Den nævnte paragraf, som bønderne henviste til, stammer fra den såkaldte kirkeordinans. Det vil sige den lov, hvorefter Danmarks og Norges kirke- og skoleforhold blev ordnet efter reformationen. Denne paragraf gentages i Christian den fjerdes (lille) reses fra 1615. Den lyder: »Item (ligeledes) skal oc ingen præst tage nogen skenk oc gaffue for bøndernis begraffuelser eller affløsning, men lade sig nøye med sit offer oc tiende, eller haffue forbrudt sit kald, oc aldrig derefter til nogit andit tilstedis«.

Det var denne paragraf, bønderne var blevet bekendt med. Det var ikke helt underkuede folk, der sådan forsøgte at byde deres sognepræst trods.

Om biskoppen har svaret bønderne vides ikke. Han var i sommeren 1617 i Vestenskov præstegård. Her har han sat sig nøje ind i de gamle konge- og bispebreve, der opbevaredes samme sted. Det er muligt, at han også har været i kapellet. Hvis det er tilfældet, har han nok talt de opsætsige bønder strengt til. Hvis det var tilfældet, har det ikke været morsomt for dem.

Den 7. september s. å. sendte biskoppen sin indberetning til kongen. Efter højtidelig indledning skrev han, at bønderes klage var meget usandfærdig, thi det var ikke præstens gerrighed, men et kongeligt forbud, der forhindrede disse gudstjenester. Biskoppen havde ladet de gamle breve kopiere og sende med til kongen. Biskoppen fremførte, at sognepræsterne for god redeligheds skyld havde sat sig op mod den kongelige forordning. Det eneste, der var tilbage, var børn at døbe og tjeneste på første påske- og pinsedag.

Biskoppen foreslog, at det hele føres tilbage til forholdene i kapellets første tid. Han ønskede, at brude skal vies, de døde begraves, sakramenterne uddeles i den rette sognekirke. Den eneste forskel, der kunne tillades efter biskoppens mening var, at om vinteren måtte sakramenterne uddeles til gamle mennesker og små børn døbes i kapellet.

Om naturalieydelseerne skriver han, at helmissesmad og almissekorn havde præsterne over al Lolland nydt fra Arilds tid (gammel tid). Efter den kgl. reses var udkommet, havde hendes kgl. majestæts lensmand tilladt samme ydelse.*)

Det er mærkeligt at læse, at både præst og menighed var lige ivrige efter at gøre det helt lovlige. De kunne bare ikke blive enige om, hvad det lovlige var. Sognepræsten ville bare holde sig til en for længst afdød konges bud. Den tids gejstlige var ellers ivrige efter »at rense den papistiske surdej ud«. Her var altså et sted, hvor både præst og biskop var enige om at holde på bestemmelser fra den katolske tid. Det samme kan siges om de omtalte naturalieydelse, som også stammede fra den katolske tid, men præsten ville have dem, selv om de også var ulovlige efter den tids love.

Nu var sagen oplyst fra begge sider og indanket til kongens dom. Den kom i et brev til biskoppen dateret på Københavns slot den 7.

*) Kongens moder havde krongodset på Lolland-Falster i livledning på samme tid.

oktober 1617. Den gik ud på, at forholdene i kapellet skulle være, som de havde været, og begge sakramenter skulle administreres.

Bønderne havde fået delvis ret. De fik dog ingen tjeneste på påske- og pinsedag. Om naturalieydelseerne udtaler kongen sig desværre ikke. Det er nok blevet ved at gå, som det var gået fra Arilds tid. Det har været en bitter pille at sluge for hr. Jørgen. Forholdet til menigheden er sikkert ikke blevet bedre efter kongens dom.

Med dette brev slutter desværre den samling af breve, der er bevaret i afskrift i Rogers samling.

Der berettes et andet sted om den gode præst, hr. Jørgen Jensen, at han var en hårdfør mand. I februar 1625 lå han og sov en nat i et åbent lysthus. Den omtalte nat var det et hårdt vejr, og hele lysthuset væltede overende med ham. Præsten var dengang 65 år. Det kan tænkes, at præsten ville hårde sig, så han af den grund sov ude, og han ønskede da at sove der. Det kan også tænkes, at det var under indvirkning af en »ærlig rus«, at præsten havde valgt det efter årstiden noget mærkelige natteleje.¹²⁾

Lige efter reformationen blev det af gejstligheden forbudt at søge de hellige kilder. Det blev regnet for afgudsdyrkelse og papistisk overtro. Almuen havde dog så god tro, at de blev ved med at søge lægedom ved dem. Præsterne fandt sig i det. Der blev stillet pengeblokke ved kilderne. Heri blev der indsamlet penge. Det kunne være ret betydelige beløb efter den tids forhold. Pengene blev uddelt til de fattige. Sådan gik det også ved Hellig Trefoldigheds kilde.

I 1617 fik biskoppen i Roskilde udsendt en retledning vedrørende kildebesøg. Det var Guds kraft alene, der virkede i kilderne. Det var ham, der skulle bedes til om helbredelse, og det var ham, der skulle takkes, når helbredelsen fandt sted. I 1650 var der en præst, der fik udgivet en salmebog for kildebesøgende. Det var de samme tanker, der gjorde sig gældende i denne. Der var dog andre præster, der talte meget mod kildebesøgene. Folk kom dog troligt Sct. Hans aften og badede deres syge lemmer i kildernes vand.

Ved reformationen blev det et væsentligt led i gudstjenesten, at der skulle holdes prædiken på dansk. Der blev derfor i de første hundrede år efter reformationen anskaffet prædikestole til kirkerne. Den gotiske tid ophørte i Norden sammen med den katolske tid. Alt det nye kirkeinventar, der nu blev anskaffet, hører til den stilart, der kaldes renæssance. Stilen gennemgik også en udvikling, så der er tale om ungrenæssance og højrenæssance.

Hellig Trefoldigheds kapel blev også forsynet med en prædikestol i slutningen af dette tidsrum, da denne nye stilart rådede. Årstallet for prædikestolens anskaffelse kendes ikke. Mesteren, der har udført arbejdet, kendes heller ikke. Der vides heller ikke noget om, hvem der har bekostet dette store arbejde.

Det berettes af kendere, at det er samme mester, der har udført prædikestolen i Vestenskov kirke og prædikestolen i kapellet. Det med-

deles også, at disse to prædikestole er beslægtet med altertavlen i Nykøbing F. sognekirke samt altertavlen i Rødby kirke.¹³⁾

Det er meget iøjnefaldende, at prædikestolen i Vestenskov er meget mere udsmykket med billedskærerarbejder end prædikestolen i kapellet. I sognekirken dannes hjørnerne af kvindefigurer, der symboliserer dyderne. På stolen i kapellet dannes hjørnerne af joniske søjler. I sognekirken har stolen vingede englehoveder både over og under kvindefigurerne. I kapellet er der glatte friser både foroven og forneden. Dog har stolen i kapellet ornamenter af intarsia (indlagt arbejde) på frise-fremspringene.

Prædikestolen i sognekirken har en underbaldakin med tre adels-skjolde. Det tyder på, at denne stol helt eller delvis er bekostet af fru Øllegaard Pentz til Rudbjerggaard. Stolen i kapellet er sikkert derimod bekostet af beboerne i de to birker. Stolen i sognekirken bærer årstallet 1627. Stolen i kapellet er nok lavet efter den tid, men det må nok være kort derefter.

Fælles for de to stole er, at der er fem fyldinger (i Vestenskov nu kun fire) med figurer. Den centrale figur er en Kristus-figur skåret i alabast (mangler i Vestenskov). Dernæst har stolene figurer af de fire evangelister. Luther havde påbudt, at disse skulle afbildes på prædikestolene. Hvis kirkeejerne afveg herfra, kunne det give anledning til kætter-proces.¹⁴⁾

Kristus holder jordkuglen i sin venstre hånd og strækker den højre velsignende frem mod menigheden. Man skal lægge mærke til velsignelsen. Derfor er denne hånd usædvanlig stor. De fire evangelister står hver med en bog. Det symboliserer, at de tilhører det nye testamente. De fire evangelister lignes ved de fire verdensfloder, der havde udspring i edens have (1. Mb. 2. 10-14). De fire evangelister har hver sit symbol. Mathæus: et menneske — senere en engel. Marchus: en løve. Luchas: en okse. Johannes: en ørn. Disse symboler kan henføres til Ezekiels bog 1. kap. v. 4-15 eller Johannes åbenbaring 4. kap. v. 6-9.

Denne symbolik er bysantinsk og går således tilbage til oldkirken.¹⁵⁾ Det er ejendommeligt at se denne blive brugt af en billedskærer på Lolland i 1600-tallet, og den stol, han smykkede med den, er i brug den dag i dag.

Havde det været en enkelt person, der havde bekostet prædikestolen, havde han nok fået sit navn eller sit bomærke (se side 22) skåret deri. Det er meget rimeligt at tænke sig, at det var beboerne i de to birker, der har bekostet stolen, fordi kapellet ikke skulle stå tilbage for sognekirken.

Da stolen var ny, blev den malet i de farver, den har i dag. Disse prædikestole i landets kirker blev, som tidligere nævnt, påbudt, fordi der skulle prædikes på dansk for menighederne. Derfor er det lidt af en parodi, at mange af dem er forsynet med latinske indskrifter, som kun præsten og degnen kunne læse. Det er også tilfældet med den omtalte prædikestol, der blev lavet til kapellet. Her står der foroven i dansk oversættelse: »Ja, salige er de, som hører Guds ord og bevarer

Kappel kirke indvendig. (B. Christensen foto)

det.« Luk. 11, 28. Forneden står: »Dette er det evige liv, at de kender dig, den eneste sande Gud, og den, du udsendte, Jesus Kristus.« Joh. 17, 3.

Engang, antagelig i 1800-tallet, da det var fint, at kirkeinventaret skulle egetræsmales, blev også denne prædikestol malet sådan. I 1953 blev den restaureret og den påsmurte maling fjernet. Arbejdet blev udført af konservator P. K. Andersen under Nationalmuseets vejledning.

Af andre minder fra kapellets tid må nævnes begge klokkerne. Den største klokke har ingen årstal eller anden inskription. Den bedømmes af kendere som værende gotisk. Det er måske den første klokke, der blev anskaffet til kapellet.

Den anden klokke har mellem to blomsterborter en meget oplysende inskription. Der står: »Anno 1633 lod Her Rasmus Nielsen Sognepræst i Vestenschouf och Claves Andersen i Knobilock bestelle denne Klocke thill den Vestre Kirke paa Kirckes Och Sogen Mandis bekostning. M. Arendt Kleiman«. Den dårlige ortografi kommer af, at klokken er støbt i Lübeck. Klokkestøberen har ikke været det danske sprog mægtig.

Det kan heraf se ud til, at kapellet havde haft nogen formue dengang. »Sogen Mandis« er sikkert kun beboerne i de to kongelige birker og ikke fra hele det store sogn. »Den vestre kirke« var den store fremtidsdrøm for disse beboere. Det kan også se ud til, at sognepræsten ikke var helt fremmed for denne tanke, siden han er gået med til denne betegnelse.

Den gamle pengeblok, der står til venstre for døren, er fra 1600-tallet. Den er lavet af en egestamme. Den blev dog sikret mod tyveri ved rigeligt med jernbeslag. Den er endnu forsynet med to solide taske-låse. Blokken er gravet ned i kirkens gulv, så den ikke kan fjernes.

Endelig kan det nævnes, at der har været et epitafium i kirken. Dette nævnes i en præsteindberetning fra 1755. Der nævnes, at det er sat over herredsfoged »af forrige Secule (århundrede) afmalet i den nu brugelige præstedragt«. Dette har uden tvivl også været fra kapellets tid.

Et epitafium er et gravminde, og dette var hængt op i kapellet. Der har altså været begravet en herredsfoged i kapellet. I 1755 har dette epitafium været så medtaget af tidens tand, så inskriptionen ikke har kunnet læses. Det er siden forsvundet.

I koret lige for midtergangen ligger en grå kalksten, nærmest en stor flise. Den måler 58×102 cm. Midt på stenen er hugget et bomærke. Det samme bomærke gentages dog meget mindre i venstre side. Denne sten har sikkert engang dækket en grav. Måske er det herredsfogedens. Et bomærke er et tegn, en mand underskrev sig med, før det blev almindeligt at skrive.

Engang mellem 1661 og 1682 skete det, at Hellig Trefoldigheds kapel blev sognekirke i et nyoprettet Kappel sogn, og kapellets navn blev ændret til Kappel Kirke. Kirken blev annekskirke til Vestenskov. Det har ikke været muligt, selv med meget kyndig hjælp, at finde det kongebrev, der bestemte denne deling af Vestenskov sogn.

Da magister Laurits Rhode i 1661 fik kaldet i Vestenskov, hed det i udnævnelsen »Sognepræst til Vestenskov«. Den 7. oktober 1682 var magisterens titel: »Sognepræst til Vestenskov og Kappel sogne«.¹⁶⁾ Flere steder angives året 1685 for denne begivenhed¹⁷⁾, men det kan altså ikke passe. Det var meget naturligt, at det nye sogn fik navn efter det kapel, der i over 200 år havde ligget i sognet.

Dengang fik bønderne endelig deres gamle ønske opfyldt, så deres gamle kapel blev sognekirke. De fik så endelig tjeneste i kapellet på påske- og pinsedag. Der var også andre ting, der betød noget for dem. De er sikkert blevet fri for den afgift til sognepræst og degn, som deres forfædre var gået ind på i 1508. Da kapellet blev sognekirke, blev der sikkert også leveret tiendekorn til denne kirke, når de tillige ydede tiendekorn til Vestenskov sognekirke. Kappel kirke fik måske også kirkelade dengang. Det var en lade, hvor tiendekornet blev opbevaret og tærsket.

Den ulempe, der var ved denne omskiftning, var, at kronen, der i forvejen ejede Vestenskov kirke, også overtog ejerforholdet til Kappel kirke, så bønderne ikke mere havde noget at bestemme over den. Det blev efterhånden almindeligt, at de enevældige konger afhændede mange af kronens ejendomme rundt om i landet. Det var som oftest jordegods, der var tale om, men også mange kirker blev solgt. Det var i mange tilfælde godsejere, der købte kirkerne, men også mange andre var med i denne handel.

Kirkeejerne fik kirkens part af tiendekornet, men de skulle så vedligeholde kirken. Det var meget almindeligt, at der skulle tjenes for meget, så kirkerne blev forsømte ved det. Der findes også eksempler på, at kirkerne blev holdt i mønstergyldig stand.

Turen kom også til sognekirkerne i Vestenskov og Kappel sogne. Ved mageskifteskøde af 2. marts 1699 blev disse kirker overdraget til hr. Jørgen Landorff assessor i koncellikollegiet og generalfiskal »for jus patronatus et vacandi til Westenschouf og Capel« på Lolland med korntiende efter den af kongen den 17. april 1689 satte takst (htk. 113 - 2 - 2 5/8) nemlig: afgift af Roelsgaard (htk. 6 tdr.) af et vænge på Vergeløse mark (antagelig Vejlø) som mag. Laers Rohde har i fæste (tk. 2 tdr.) og af en jord, som bruges af en mand i Knubløche (hrt. 2 - 5 - 3 3/4).¹⁸⁾

Det kan se ud til, at kong Christian d. 5. har fået anden ejendom i bytte.

At kongen kunne sælge Vestenskov kirke, hvortil kongerne havde kaldsret, kan man endda forstå, men at han også kunne sælge Kappel kirke, dette kapel, opført af bønderne selv og vedligeholdt af dem i mere end 200 år, er vanskeligt at fatte. Nu blev det pludselig solgt til en mand, der sad inde i København i et af kongens kancellier. En mand, der sikkert ikke havde anden interesse end at tjene penge ved denne handel. Desværre har vi ingen udtalelser af bønderne fra denne tid. Jørgen Landorff købte også Arninge kirke.

Jørgen Landorff døde 1691, og ejerforholdet gik over til hans enke, Catrine Mejer. Kirken har engang ejet et minde fra denne ejers tid. Ifølge præsteindberetningen fra 1755 har kirken ejet en tredje klokke, som var den største. Denne klokke havde følgende inskription: »Gud alene æren. 1692 d. 27. Sep. er denne Klokke til Cappel Kirche omstøbt i Nachskovo, bekostet af sl. Hr. Assessor og General Fichals Jørgen Landorffs efterladte Frue Fr. Catrine Mejer i Kiøbenhafn, vare da her til Stæde Provst og Sognepræst Mag. Laurs Rhode udi Westenghow og Vice Pastor Hr. Jens Hansen Mule, Kirkeværgere Rasmus Am og Niels Am begge boende i Westernes og gav samme Tiid til denne Klokkes omstøbning Skipper Berthel Friis og Hustrue Johanne Knudsdatter tie Slettedaler. Jørgen Stal Klokkestøberens Navn.«

Det fremgår heraf, at der har været en ældre klokke, der er omstøbt i Nakskov. Hvornår denne klokke er kommet bort fra kirken, ved man intet om.

Ved et mærkeligt træf kom ejerskabet til disse kirker igen til Lolland. Fru Catrine Mejer giftede sig med kancelliråd Hans Daniel Ahlefeldt til Baadesgaard i Græshave sogn. Fru Catrine Mejers søn af første ægteskab overtog godset i 1726. Han var en mand, der havde en stor karriere inden for administrationen bag sig. Han var dengang 39 år og havde i seks år været amtmænd i Nykøbing F. I 1734 blev han optaget i adelsstanden. Grundet på dårlig administration og andre forhold måtte han i 1736 overdrage Baadesgaard med alt tilliggende bøndergods og kirker til en datter af kong Frederik d. 4., prinsesse Charlotte Amalie (f. 1706 - d. 1782).¹⁹⁾

Hele det store gods kom til at nyde godt af prinsessens godgørenhed. Kirkerne fik altersølv af hende. Kappel kirke ejer en sygekalk med indgraveret C. A. og »Nr. 4«. Det sidste kan sikkert kun tydes som det fjerde stykke altersølv, hun har skænket til sine kirker. Mestermærket er ulæseligt. Den anden gave, prinsessen gav til Kappel kirke var en oblatæske i rokokko. Den bærer prinsessens initialer i spejlmonogram og årstallet 1764. Den er lavet af en sølvsmed Gehardt Has i København.

Ved prinsessens død i 1782 blev godset Baadesgaard overdraget til kronen. Således havde ejendoms- og kaldsretten til de to kirker været på private hænder i 93 år, men vendte atter tilbage til kronen. Der findes ingen beretning om, at disse kirker havde været dårligt vedligeholdt af ejerne i disse år.

I 1725 satte kong Frederik d. 4. Vesternæs og Knubbeløkke birker som gevinst på et lotteri. Det var i den tid, da der blev solgt ud af kronens jordegods. Den heldige vinder blev major C. F. von Pløtz. Han var af pommersk afstamning, men gjorde tjeneste i den danske hær. Der blev nedlagt ni gårde i Knubbeløkke og hovedgården Gottesgave blev oprettet i stedet for.²⁰⁾ Her skulle de tidligere kongelige bønder nu gøre hoveri. Forholdene for Kappel kirke blev der ikke ændret noget ved. Gottesgave kom ikke til at eje den. Derfor har der aldrig været herskabsstole i den.

Da major von Pløtz døde i 1749, berettes det, at han blev begravet i Kappel kirke.²¹⁾ Dog nævnes der ikke noget derom i den omtalte præsteindberetning fra 1755. Heller ikke andre steder nævnes der noget om gravsten eller andre minder fra denne begravelse. Derfor tror jeg ikke, majoren er begravet i Kappel kirke.

Fra den tid, kronen igen kom til at eje Kappel kirke, stammer den nuværende alterkalk. Den bærer kong Frederik d. 6.s kronede monogram og årstallet 1831. Fra samme periode stammer dåbskande og et dåbsfad af tin. Kanden bærer årstallet 1829. Dåbsfadet har ligget glemt på kirkens loft i mange år. Nu har det sin plads i fonten under dåbsfadet af messing.

Hvad der har været af prydelser på alteret i alle de mange år, der var gået, ved man ikke noget om. I 1831 fik kirken en altertavle med et maleri af Kristus på korset. Det beskrives som: »Et kolossalt og anstødende billede«, eller »Kristus ligner mere en af røverne«.²²⁾ Det må så være en trøst, at dette billede kun har kostet 30 daler.²³⁾

I 1860'erne fik kirken sin nuværende altertavle. Det er et maleri af kunstmaleren J. Roed forestillende »Kristus i Emaus«.

På alteret står desuden to alterlysestager af messing. De anslås at være lavet omkring 1650. Man regner med, at det er den samme mester, der har lavet dem, som også har lavet de to stager, der står på alteret i Vestenskov kirke. Det samme gentager sig her som med prædikestolen, at det, der blev lavet til sognekirken, er det fineste. Hvem der er giveren, er der ingen, der ved.

Der blev engang i tidens løb bygget en stubmølle lige ved kilden. Tidspunktet, den blev bygget på, kan jeg desværre ikke oplyse. På udstykningskortet over Vesternæs by fra 1817 er møllen aftegnet, men ingen bolig for mølleren.

Muligvis er den opført af en møller, der gerne ville have sin mølle til at ligge udsat for alle vinde, og han har da valgt kildepladsen til at bygge på. Denne lå uden for byen.

Der er efter udskiftningen opført bygninger til mølleren ved møllen. Efter dette var pladsen om møllen blevet for trang. Mølleren har da fyldt kilden, da denne ingen betydning havde som valfartssted mere.

Den gamle kilde, der var oprindelsen til kapellet, eksisterede til noget ind i 1800-tallet. Det meddeles fra 1859, at der endnu i mands minde kunne indsamles en halv snes dalere om året i blokken. Disse penge blev brugt til understøttelse til fattige mennesker.²⁴⁾ Det meddeles endvidere, at ejeren af Kappel mølle lod kilden kaste til.

Staten var ved overtagelsen af godset Baadesgaard blevet ejer af seks kirker på Lolland. 4. maj 1856 blev der i den danske rigsdag vedtaget en lov om, at staten skulle afhænde nogle af sine kirker.

Blandt de papirer, der tilhører Kappel menighedsråd, er en skrivelse fra Christianssæde godskontor. Skrivelsen er undertegnet af godsforvalter S. P. Ottesen. I skrivelsen meddeler han, at domænevæsenet tænker på at afhænde de under Baadesgaard gods hørende kirker. Disse skulle fortrinsvis afhændes til tiendekornsejerne. I skrivelsen til-

bydes Kappel sogneråd, at på nærmere betingelser kan det købe Kappel kirke for en købesum af 30.820 rigsdaler. Det halve af købesummen skulle blive stående i kirken mod udstedelse af en panteobligation. Denne skulle forrentes med 4 % og afdrages med 6 % årligt.

Dog kræves der i betingelserne, at der skal vælges to eller tre kirkeværger, der skal opkræve kirkens afgifter. Disse skulle over for Finansministeriet garantere for renter og afdrag af den sum, ministeriet lader stå i kirken.

Der nævnes i betingelserne, at kirkens inventar medfølger i handelen. Det eneste, der nævnes af inventar, er, hvad kirken får i årlig afgift af tiendekorn. Det øvrige inventar havde sikkert ingen interesse for handelen.

Kirken er matrikuleret til 57 tdr. 4 skp. 1 fjerdingkar og $2\frac{3}{8}$ album hartkorn.

Det årlige vederlag for kirketiende var dengang:

108 tdr. 4 skp. $2\frac{7}{8}$ fjerdingkar hvede og

112 tdr. 6 skp. $\frac{3}{8}$ fjerdingkar byg.

Der må ikke have været stemning nok for købet, for trods det, at der var to måneder til at tage beslutningen i, blev der ingen handel den gang.

Den 10. marts 1870 fik pastor Peder Raae, Jernved pr. Ribe, skøde på Kappel kirke. Købesummen blev her sat til 22.000 rigsdaler. Det fremgår af dette skøde, at Kappel kirke årligt skulle svare til Kappel skolekald en afgift på $1\frac{1}{2}$ tdr. byg. Dette var erstatning, fordi skolen havde givet jord til kirkegårdens udvidelse.

Der nævnes i skødet 11 nærmere betegnede matrikelnumre af Ridderstofte og fire af Knubbeløkke, der tidligere havde ydet tiendekorn til Vestenskov kirke. De skulle i fremtiden yde dette til Kappel kirke. Skødet er på ministeriets vegne undertegnet af godsforvalter Ottesen, Christianssæde, den 11. april 1871. Det blev læst på Sønderherreds ting den 13. samme måned.

Det må sikkert betragtes som en pengeanbringelse for den gode præst. Dog er det påfaldende, at købesummen er faldet så meget på et år. Man får ligefrem det indtryk, at staten meget gerne ville sælge kirken.

Det er mærkeligt at se, at kirken er anført som matrikuleret til så meget hartkorn. Jeg har fået oplyst, at kirken og kirkegården er opført som en særskilt lod uden nummer og uden skyldsætning ved matrikuleringen i 1844. Kirken ejede ingen jord og havde ingen sinde gjort det. Derfor er det mærkeligt, hvorfra den store angivelse af hartkorn stammer. Dette kunne der ikke oplyses mig noget om.²⁵⁾

Det store afslag i købesummen har sikkert bevirket, at tiendekornsejerne i Kappel sogn har fået lyst til at eje deres egen kirke. Der foreligger et dokument, dateret den 24. november 1873. Heri forelægger pastor Raae konditionerne for at overdrage kirken til tiendekornsejerne i Kappel sogn. Godsforvalter F. Lützen, Pederstrup, fik fuldmagt til at afslutte den eventuelle handel.²⁶⁾ Pastor Raae boede dengang i Frederiksberg pr. København.

Handelen gik i orden. Købesummen var steget med 500 rigsdaler. Statskassen lod ved begge handeler ca. 16.000 rigsdalere blive stående i kirken mod at få en panteobligation. Som købere stod et interesselskab bestående af tiendekornsejerne. De befuldmægtigede, der underskrev skødet den 6. oktober 1874, var: gårdejer P. Jensen i Knubbøløkke, hjulmand E. Clausen i Sjunkeby, gårdejer R. Hansen i Sjunkeby, gårdejer R. Black i Vesternæs og boelsmand Niels Jensen Frost af Ydø. Der var 40 tiendekornsejere dengang.

Det lyder lidt mærkeligt for nutidsmennesker, at en kirke blev ejet af private mennesker. Dog var det så almindeligt dengang, at der var en landsforening af kirkeejere.

Samtidig med, at der blev handlet om kirken to gange, var der andre store planer i gang i Kappel sogn. Fra valfartskapel var kirken blevet ophøjet til annekskirke. Den gamle tanke, som bønderne udtalte over for kong Christian d. 4., var ikke skrinlagt. De to gamle kongelige birker havde ikke glemt, at de ville have deres egen præst. Den første betingelse for at få en præst var dengang at få en præstegård med jord til. Præstegårdsavlingen var en væsentlig del af den løn, en sognepræst på landet havde.

Da provst Nannestad i Vestenskov døde i 1871, blev det bestemt, at den nye sognepræst, pastor Paludan, indtil videre skulle bestyre Kappel sognekald imod alene at nyde offer og accidenser (ydelser for barnedåb, brudevielser og begravelser) deraf. De andre ydelser skulle opsamles i en særlig fond under stiftsmidlerne til hjælp til oprettelse af et særligt sognekald for Kappel sogn.²⁷⁾

Tidligere var det, som om sognepræsterne i Vestenskov gjorde, hvad de kunne, for at få kapellet forbudt eller dog slippe med den mindst mulige tjeneste deri. Ved at bruge den nævnte fremgangsmåde, er det næsten nemesis. Præstens løn blev indskrænket for at skaffe penge til for stedse at gøre Vestenskov sognekald mindre. Dette »indtil videre« blev tolv år. Det var næsten synd for den præst, det gik ud over. Arbejdet var sikkert ikke mindre, men det var lønnen.

Da denne fond ved udgangen af 1880 udgjorde 33.165,00 kr., opfordrede biskop Monrad provst Thobiassen, Dannemare, til gennem sognepræsten i Vestenskov at indlede forhandlinger om køb af en jordlod med byggeplads og have.

Forslaget, der indkom, gik ud på at købe to jordlodder på tilsammen 27½ tdr. land for en pris af 27.500,00 kr. Murermester Glud, Nakskov, tilbød at bygge en præstegård for 16.198,99 kr. Han (murermesteren) havde sikkert selv lavet tegningerne. Stuehuset skulle være 36×16 alen. Det skulle opføres med hult mur, teglhængt og med tagrender. Det skulle indrettes med otte værelser. Bedre kunne det vist ikke ønskes dengang.

Der skulle være to udlænger, 36×14 alen. Dem blev der sparet mere på. Ydermurene skulle opføres af stampet ler på en kampestenssokkel. Skillerummene skulle udføres af ubrændte sten. Overgavlen skulle dog opføres af bindingsværk og brændte sten. Tagene skulle

tækkes med strå. Gulvene skulle være brolagte eller lergulve, alt efter hvad rummene skulle bruges til.

Biskoppen anbefalede sagen til ministeriet, og tilbuddene blev antaget. Han anbefalede endvidere, at der blev udlånt 6000,00 kr. af stiftsmidlerne til det nye præstekald. Disse penge skulle de kommende præster have lov at afdrage på lempelige vilkår.

Ved skrivelse af 14. januar 1882 meddelte biskoppen til ministeriet, at arbejdet på den nye præstegård skred godt frem. Biskoppen foreslog, at kaldet blev opslået, så den nye præst kunne tiltræde til 1. juni 1882. Ved oversigt over embedets indtægter anslås det årlige offer og højtidsoffer til 499,77 kr.

Ved skrivelse af 27. marts 1882 gav pastor Paludan forslag til drift af de 27 tdr. land, indtil den nye præst selv kunne overtage avlingen. Deraf kan det ses, at byg blev regnet til 14 kr. tønden. Havre til 10 kr. td. og kartofler til 6 kr. td. Kløver og græsfrø til udlæg 63 kr. i alt. Alt arbejdet med behandling af jorden og tilsåningen skulle kun koste 112,20 kr.

Den første præst i det nye embede blev pastor Herman Jensen. Han kom fra Vejleby i Århus stift. Han blev indsat i embedet den 17. september 1882. Man må håbe, at præsten havde fået bjærget høsten inden den tid.

Nu var flere århundreders drøm gået i opfyldelse. De for længst afdøde bønder havde bygget deres eget kapel, og de havde holdt det for egen regning i over 200 år. I andre 200 år havde det været annekskirke til Vestenskov. Endelig havde Kappel fået egen præst og egen præstegård. Den søndag har sikkert været en stor festdag for sognet.

Da tiendekornsejerne havde købt kirken, blev denne styret af to kirkeværger. Senere blev der valgt tre kirkeværger. De blev valgt efter bekendtgørelse på kirkestævne. Kirkeværgernes opgave var at opkræve kirkens afgifter og tage sig af kirkens vedligeholdelse.

Der er igennem tiderne foretaget nogle forandringer ved kirken, som ikke kan tidsfæstes. Deraf må nævnes, at kapellet vistnok på et ret tidligt tidspunkt i sin historie har fået sit første våbenhus udenfor mandsindgangen. Det eneste, man kender til dette, er at over det nuværende ses på væggen tagspor af det første. Efter at det første våbenhus er bygget, er kirken blevet hvidkalket. Hvornår det første våbenhus blev nedrevet, ved man ikke. Det andet våbenhus var bygget af bindingsværk og blev nedrevet i 1942. Det nuværende, kirkens tredje, blev opført af grundmur efter arkitekt E. Ørnsholt, Nakskov, i 1942.

Den tagrytter, hvori klokkerne hænger, er heller ikke den oprindelige. Den første har været opført helt ved vestgavlen. Af denne kendes kun spor i muren. Den nuværende er bygget mere mod øst. Tidspunktet for opførelsen kendes ikke. Medens kirkens tagværk er af egetræ, er tagrytteren af fyrre- og grantræ. I vindfløjen står årstallet 1907. Det henviser til en reparation.

Om kapellet har haft pulpitur fra opførelsen ved man ikke. Ved synet i 1719 og 1804 blev der klaget over, at pulpituret var faldefæ-

digt. I 1934 blev der klaget over, at det gik så langt frem, og at det tog lyset fra de nederste vinduer. Pulpituret blev gjort kortere ved restaureringen i 1953.

De nuværende kirkestole antages at være lavet omkring 1850.

Kirkegården blev med tiden for lille, så der er gennem tiderne foretaget flere udvidelser. Ved Kappel kirke har dette været meget besværligt, da vejen øst for kirkegården måtte flyttes hver gang. Det eneste, der står tilbage af den gamle mur fra middelalderen, er lidt af sydmuren og noget mere af muren mod vest. I dette stykke er der en gammel låge med murede piller. Den har sikkert ført ind til det gamle degnebol. Muren mod nord er ret ny. Ved de to sidste udvidelser er kirkegården hegnet med tjørnehæk.

På udskiftningskortet fra 1817 er der aftegnet et fattighus, helt ude ved muren nord for kirken. Om bygningen er opført som fattighus, eller det er en kirkelade fra den tid, da kapellet blev annekskirke, kan ikke afgøres. Det var ikke ualmindeligt, at kirkelader blev ombygget til fattighuse. Et fattighus ved kirken var almindeligt på den tid, da fattigforsørgelsen hørte under sognepræsten. Senere har fattighuset ligget øst for vejen til Gottesgabe.

De mange privatejede kirker i landet var ikke altid til kirkernes og menighedernes fordel. Derfor blev der i den danske rigsdag den 30. juni 1922 vedtaget en lov om kirkernes overgang til selveje. Der blev i hvert provsti nedsat en kommission, der skulle varetage kirkernes tarv ved sådanne forretninger.

Turen kom også til Kappel kirke. Kommissionen, der havde provsten som formand, holdt syn over Kappel kirke den 8. oktober 1941. Det fremgik af dette møde, at det havde været en underskudsforretning at eje kirken. Kirkeministeriet fik forelagt udfaldet af dette syn, og det bestemte, at kirketiendeejerne skulle betale en afløsningssum på 16.458,62 kr. for at komme af med kirken igen. Den gamle gæld, de havde på kirken, skulle være kirken uvedkommende. Dertil skulle ejerne bekoste en ombygning af det gamle våbenhus før afleveringen. Endvidere var der flere reparationer, der ligeledes skulle udføres inden afleveringen.²⁸⁾

Det er lidt mærkeligt, at staten solgte kirken for penge. Nu, da denne skulle være selvejende, kostede det derimod penge at komme af med den. Den sidste generation af kirkeejere har altså ikke tjent på at eje kirken.

Den 15. juli 1943 var der afleveringsforretning for kirken. Den 1. juli blev regnet som overtagelsesdag. Afløsningssummen blev hensat under stiftsmidlerne.

Året efter, at kirken var blevet selvejende, kom der klage fra Nationalmuseet og den kongelige bygningsinspektør om, at det nye våbenhus misprydede kirken. Efter at flere breve og tegninger var vekslet, blev der en mindre ombygning. Blændingen over indgangsdøren og vinduerne blev forandret.

Den første store opgave, menighedsrådet for den selvejende kirke kom ud for, var en større restaurering af kirkens indre. Den store kakkellovn blev nedrevet, og kirken blev forsynet med elvarme. Pulpituret blev afkortet for at give bedre belysning i den bageste del af kirken. Altertavlens ramme blev restaureret og malet under Nationalmuseets vejledning. Den side 16 omtalte restaurering af prædikestolen fandt sted ved samme lejlighed. Dernæst blev hele kirkens indre pudset op, og kirkestolene fik ny maling, så hele det indre står nu i et harmonisk hele. Restaureringen sluttede den 24. november 1953.

Selv om Kappel kirke havde mange søfarende mænd, havde kirken aldrig ejet et kirkeskib. Det er ellers almindeligt i danske kirker. Det savn blev afhjulpet ved en gave fra fru Dagmar Henriksen, Langø. Skibet, der er bygget af kirkeskibsbygger Wridsbjerg Hansen, Lindelse, er et firemastet sejlskib. Skibet bærer navnet »Falken«. Det er givet til minde om fru Henriksens søn, kaptajn Erik Henriksen, der døde nogle år før, skibet blev ophængt den 6. september 1959.

I Vestenskov kirke hænger en lysekrone, der ifølge inskriptionen er skænket til Kappel kirke af en kontrollør ved toldkammeret i København i 1699. Hvorfor den så hænger i Vestenskov kirke, er der ingen, der ved. Kappel kirke ejer nu tre lysekroner. Den lille krone i koret kender ingen noget årstal på. De to andre er begge skænket kirken i 1916.

På nordvæggen i kirkerummet hænger et krucifiks fra vor tid. Korset måler 94×52 cm, og kristusfiguren er 42 cm høj. Krucifikset er skåret i gotisk stil. Det er oplyst, at krucifikset er købt »sydpå« og skænket kirken anonymt i 1961.

Til slut kan nævnes, at kirken har en god parkeringsplads vest for kirken. Det gælder om at opfylde nutidens krav til befordringsmidlerne.

Kirkegården har i de sidste år gennemgået en tiltrængt regulering, som knap er færdig endnu.

Den gamle kilde, der først havde været årsag til, at kapellet blev bygget, er nu helt forsvundet.

I 1857 blev der gravet en brønd, der havde samme vandåre som kilden. Denne brønd blev bekendt for, at der var godt og rigeligt vand i den selv i de tørreste somre.

En afdød møller Clausen fortalte i 1923, at da kilden var kastet til, underminerede kildevandet pløjejorden der omkring. Omkring 1880 gravede han derfor ned, hvor kilden havde været. Han fandt derved to tønder (oksehoveder) oven på hinanden. Disse hvilede på en 1,25 m høj udforing af kampesten, der igen hvilede på en firkantet træramme. Da dette var udgravet, var der blevet et lille vandhul, der opsamlede kildens vand.²⁹⁾

Dette vandhul var der endnu i 1924, men er nu også forsvundet.³⁰⁾

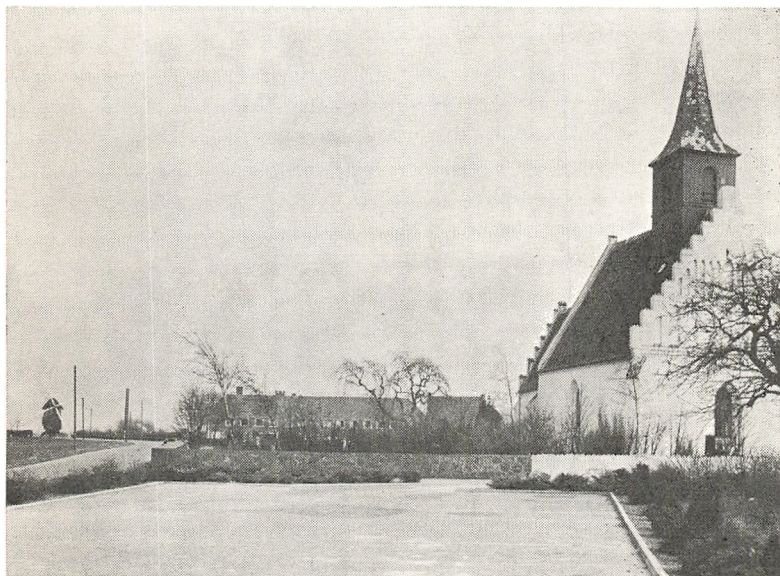
Der er meddelt mig, at omkring 1913—16 blev der gravet en brønd på gården »Sinelund«s mark, Knubbeløkke by. I ikke særlig stor

dybde gav brønden meget og godt vand. Det gør den den dag i dag. Fra den dag, brønden var gravet, gav kilden ikke mere vand.³¹⁾

Nu er også vandhullet kastet til, så der er ingen spor af den gamle hellige kilde. Lidt vest for det sted, hvor den gamle kilde sprang frem af jorden, knejser nu Kappel kirke som et minde om kilden. Derved er hele Kappel kommune også et minde om den hellige kilde. Var der ikke bygget kapel ved kilden, var der ikke kommet nogen sognekirke. Og havde sognekirken ikke været der, var der heller ingen kommune. Derfor vil det også være naturligt, om sognets beboere sætter kilden et varigt minde i en mindesten.

Der er nu gået 500 år, siden kong Christian d. 1. gav tilladelse til at udvide det lille kapel. Den generation, der udførte det arbejde, havde tillid til sig selv. Det var en befolkning, der var i besiddelse af en religiøs trang. Den ville hævde sine byer over for sognebyen med sognekirken. Den ville have sin egen sognekirke. Den bekostede selv kapellet, og den bragte store økonomiske ofre gennem tiderne for, at der skulle være messe i deres kapel hver søndag. Der har været megen modgang for de folk, der ville have deres kapel anerkendt som sognekirke. De holdt dog ud, til kapellet blev anerkendt som sognekirke med sin egen præst.

Kirken er bygget som valfartskapel. Alene det er en stor sjældenhed. De fleste valfartskapeller blev ved reformationen nedrevet. Det var papistisk afgudsdyrkelse, der fandt sted der. Der var også sognekirker, der var valfart til. De fik lov til at bestå, men kapellerne blev ned-

Kappel kirke og Kappel mølle. (B. Christensen foto)

revet. Om Kappel kirke er det eneste valfartskapel, der er bevaret, ved jeg ikke.

Kappel sognekirke står i dag ikke alene som sognekirke, men den står også som monument for den offervilje og den udholdenhed, de gamle beboere i Vesternæs og Knubbeløkke birker udviste i over 200 år. Havde disse beboere ikke holdt ud i den kamp for at få deres kapel gjort til sognekirke, var der ikke noget, der hed Kappel kirke eller Kappel sogn i dag.

Pladsen, hvor den gamle kilde har været, er heldigvis blevet fredet. Engang i nitten hundrede og tredive købte sparekassedirektør Axel Paulsen den gamle stubmølle. Denne var på det tidspunkt blevet gjort overflødig ved, at den elektriske strøm var kommet ud til alle landmænd, og disse så deres fordel ved at male deres korn selv. Møllen var derfor ude af drift og meget forfalden. Det var meningen at nedrive den.

Direktøren har ladet møllen fint restaurere og fredet denne og pladsen uden om den. Derved er pladsen for Hellig Trefoldigheds kilde blevet fredet for fremtiden.

Kom fortids dage i hu, agt på henfarne slægters år, spørg din fader, han skal berette, dine gamle, de skal fortælle dig!

(Femte Mosebog 32-7).

Kilder

Kirkehistoriske samlinger, 3. række. Bind VI. Efter dette værk er brevene gengivet med den otografi, der er anvendt der.
Danmarks kirker. VIII. Maribo amt, s. 307—313. Efter dette værk er kirkebygningen med inventar beskrevet.

Henvisninger:

1. Aug. F. Schmidt: Danmarks helligkilder. København 19.
Loll.-Falst. historiske Samfund. Aarbog 1924, s. 42-65.
2. Oplysning fra Dansk Folkemindesamling.
3. C. C. Haugner: Gamle lollandske kirker. Nakskov 1915.
4. Mackeprang: Danmarks middelalderlige døbefonte. S. 120.
5. C. C. Christensen: Tider og skikkelser. København 1930. S. 149.
6. Danmarks historie udgivet af historikergruppen. Køb. 1950. S. 263.
7. Danmarks kirker. VIII. Maribo amt. S. 379.
8. Mester Jacob Madsens visitatsbog. 1929. S. 14.
9. Mester Jacob Madsens visitatsbog. 1929. s. 168.
10. J. Friis: Laaland-Falster I. S. 223.
11. J. Friis: Laaland-Falster I. S. 223.
12. J. Friis: Laaland-Falster I. S. 223.
13. Danmarks kirker. VIII. Maribo amt. S. 302 og 1593.
14. C. C. Haugner: Nørre Herred. Nakskov 1922. S. 181.
15. H. R. Fabricius: Dansk kirkekunst. Køb. 1941. S. 66.
16. Rigsarkivet: Fynske register.
17. C. C. Haugner: Sønder Herred. Nakskov 1923. S. 396.
18. Kronens skøder v. S. Nygaard. Køb. 1941. 3. bind, s. 9.
19. C. C. Haugner: Sønder Herred. S. 276.
20. C. C. Haugner: Sønder Herred. S. 405.
21. Danske slotte og herregaarde. B. s. 89.
22. J. Friis: Laaland-Falster. S. 231.
23. J. Friis: Laaland-Falster. S. 231.
24. J. Friis: Laaland-Falster. S. 231.
25. Skrivelse fra Matrikkeldirektoratet 720/1963.
26. Om godsforvaltrene Ottesen og Lützen se Loll.-Falst. historiske Samfunds årbog 1946, s. 122.
27. Alle oplysninger om Kappel præstegård er fra Loll.-Falst. bispearkiv.
28. Kappel menighedsråds forhandlingsprotokol.
29. Loll.-Falst. historiske Samfunds aarbog 1924, s. 65.
30. C. C. Haugner: Sønderherred. S. 397.
31. Meddelt mig af fhv. sparekassedirektør A. R. Paulsen.

